

Consolidarea partidelor politice și reforma instituțională a autorității publice în Europa Centrală și Orientală: pluripartism și pluralism politic în postcomunismul românesc

Ionescu, Alexandra

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Ionescu, A. (2013). Consolidarea partidelor politice și reforma instituțională a autorității publice în Europa Centrală și Orientală: pluripartism și pluralism politic în postcomunismul românesc. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 13(1), 111-124. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-447419>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Consolidarea partidelor politice și reforma instituțională a autorității publice în Europa Centrală și Orientală Pluripartism și pluralism politic în postcomunismul românesc¹

ALEXANDRA IONESCU

Ce sunt și ce fac partidele politice? Iată două întrebări conexe la care toate regimurile postcomuniste au fost nevoite să ofere răspunsuri, atât în ordinea practicilor colective, cât și în orizontul normelor politice. Aceste răspunsuri nu au fost nici unidimensionale și nici definitive. Ele nu s-au aflat gata făcute la dispoziția artizanilor postcomunismului, ci au făcut dimpotrivă obiectul unui proces de invenție politică plasat în chiar centrul itinerariului democratizării postcomuniste.

Partidele politice se cuvin privite din mai multe perspective. Partidele sunt *organizații*, spații structurate de apartenență și dominație care ordonează acțiunea membrilor în demersuri colective a căror raționalitate se raportează la exercițiul imediat și efectiv al puterii politice². Partidele politice sunt de asemenea purtătoarele unor *identități colective*, producătoare de sensuri și solidarități politice, promotoarele unor viziuni mai mult sau mai puțin articulate asupra modurilor dezirabile de organizare a coexistenței în perspectiva temporală mai amplă a guvernării. Partidele politice sunt în egală măsură *instituții*³ ale politicii democratice, piese indispensabile ale dispozitivului contemporan de actualizare a proiectului democratic și, cu acest titlu, actori al căror rol și loc sunt mai mult sau mai puțin explicit reglementate de Constituții și legi. Cele trei dimensiuni explică de ce partidele, ca obiecte politice, sunt întotdeauna prinse în tensiunea dintre practicile de societate, credințele și valorile colective și normele politice. Actualizate în zone diferite ale societății și organizate în arene distincte ale politicii democratice⁴, cele trei dimensiuni sunt departe de a fi spontan armonioase, în măsura în care practicile organizaționale ale partidelor

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/89/1.5/S/56815 „Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

² Potrivit definiției weberiene, *From Max Weber: Essays in Sociology*, translated, edited and with an introduction by H.H. GEERTH, C. Wright Mills, Oxford University Press, New York, 1958, p. 181.

³ Distincția dintre noțiunile de „organizație”, formulată într-o perspectivă instrumentală, și „instituție”, care conține o dimensiune normativă, la Claus OFFE, „Designing Institutions in East European Transitions”, in Robert GOODIN (ed.), *The Theory of Institutional Design*, Cambridge University Press, Cambridge & New York, 1996, pp. 199-207.

⁴ Theodore J. LOWI, *Arenas of Power*, Paradigm Publishers, Boulder Co., 2009.

dezmint adesea identitățile asumate, iar strategiile de acțiune politică contrazic frecvent orizontul normativ al proiectului politic democratic. Ireductibile, fricțiunile dintre cele trei dimensiuni dezvăluie disconfortul inerent raportului dintre partide și democrația contemporană¹.

Mai mult decât alte perioade istorice de (de-/re-)construcție politică, democratizarea postcomunistă a avut vocația de a maximiza acest disconfort. Partidele postcomuniste din Europa Centrală și Orientală au fost asamblate organizațional în societăți deja mobilizate și politizate² în timpul și în profitul regimurilor comuniste. Ele au devenit agenții și beneficiarii operaționalizării postcomuniste a resurselor politice (umane, financiare, logistice) ale fostelor sisteme comuniste. În același timp, partidele postcomuniste au fost chemate să explice resorturile solidarităților politice postcomuniste și să raționalizeze în proiecte politice concurente orizontul de posibilități deschis de prăbușirea comunismului, altfel spus să prezinte și să explice cetățenilor politica postcomunistă în care aceștia urmau să fie prezenți și reprezentanți. În sfârșit, partidele politice au făcut obiectul „politicilor constituante”³ ale postcomunismului orientate către producerea coerenței politice și a funcționalității instituționale a regimurilor politice din fosta Europă de Est⁴. Privite retrospectiv, partidele ilustrează unul din paradoxurile (aparente) postcomunismului: partidele „au făcut” politica postcomunistă înainte de „a fi” prezente ca organizații în societățile postcomuniste. Altfel spus, dimensiunile identitară și instituțională au precedat cel mai adesea, în ordine cronologică, dimensiunea organizațională. Paradoxul (aparent) și-a găsit astfel rezolvarea: sub raport organizațional, partidele politice au devenit produsul derivat (și nu întotdeauna dorit) al politicilor de construcție politică a regimurilor postcomuniste imaginate și puse în operă de responsabili politici ce acționau în numele unei legitimități și a unor identități confecționale în formă partizană.

¹ V. pentru o discuție aprofundată a istoriei conceptuale a raportului tensionat dintre partide și democrația modernă, Nancy ROSENBLUM, *On the Side of the Angels. An Appreciation of Parties and Partisanship*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008.

² Complementare și întrepătrunse, cele două procese nu sunt identice. *Mobilizarea* privește dispoziția pentru acțiunea colectivă coordonată, în vreme ce, într-un orizont cognitiv, *politizarea* se referă la activitatea de atribuire de semnificații politice de către indivizi și grupuri unor fapte, comportamente, evenimente, v. Jacques LAGROYE, Bastien FRANÇOIS, Frédéric SAWICKI, *Sociologie politique*, 5e édition revue et mise à jour, Presses de Sciences Po et Dalloz, Paris, 2006, pp. 312-313.

³ Theodore J. LOWI, „Four Systems of Policy, Politics, and Choice”, *Public Administration Review*, vol. 32, no. 4, 1972, pp. 298-310.

⁴ Literatura dedicată partidelor postcomuniste este deja prea amplă pentru a fi enumerată aici. Cu titlu de repere minimale, amintim Herbert KITSCHOLT, Zdenka MANSFELDOVA, Radoslav MARKOVSKI, Tóka GÁBOR, *Post-Communist Party Systems. Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge UK, 1999; Paul G. LEWIS, *Political Parties in Post-communist Eastern Europe*, Routledge, London & New York, 2000; Anna GRZYMAŁA-BUSSE, *Redeeming the Communist Past. The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, Cambridge University Press, Cambridge & New York, 2002; iar pentru cazul românesc Sorina SOARE, *Les partis politiques roumains après 1989*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2004; Cristian PREDA, Sorina SOARE, *Regimul, partidele și sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008. De asemenea, textul semnat de Cristian Preda în prezentul număr, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, oferă o informație actualizată asupra dinamicii electorale a politicii românești.

Particularitatea istorică relativă a postcomunismelor est-europene, exprimată în moduri și grade diverse în societățile regiunii, a rezidat în simultaneitatea configurării regimului politic și a emergenței actorilor politici însărcinați să îndeplinească această misiune într-un context definit strategic de capilaritatea instituțională a statelor socialiste și de disponibilitatea mijloacelor de comunicare în masă. Fără a le diminua nicicum diversitatea, regimurile postcomuniste și actorii lor politici, partidele, sunt în bună măsură rezultatele proceselor de reformă instituțională a fostelor state socialiste și de pluralizare a spațiului public postcomunist. Structurile instituționale ale statului, prin capacitatea lor de integrare socială (cel mai adesea sub specia clientelismului și a patronajului¹), pe de-o parte; presa (și în primul rând televiziunea națională), prin capacitatea sa de politizare, pe de alta, au constituit mediile originare de conjugare a societăților și politiciii în care au luat naștere partidele postcomuniste. Partidele politice s-au construit ca organizații și identități, în ritmuri și cu resurse inegale, pe măsură ce reformele structurale ale statelor socialiste au lăsat loc unui spațiu al societății civile și pe măsură ce canalelor media guvernamentale li s-a substituit un spațiu de comunicare, figurare și dezbatere publică fragmentat și conflictual². Articularea organizațională și identitară a partidelor a însoțit formularea și ajustarea *definiției politice* a acestora, respectiv a semnificației ce le-a fost atribuită explicit în calitate de actori cu statut și rol propriu în cadrul unor democrații postcomuniste la rândul lor supuse clarificării progresive. Prin dimensiunile sale multiple, procesul ilustrează dificultatea conceptualizării politice a joncțiunii dintre o societate în plină transformare și un regim politic în plină construcție.

Partidele politice au fost una dintre materiile privilegiate ale politicilor constituante ale postcomunismului. Mai mult decât precedentele instanțe istorice ale democratizării postbelice, acesta a așezat partidele în centrul regimului politic și le-a transformat în principiu, criteriu și instrument al validării caracterului democratic al politiciii³. În România, partidele au făcut obiectul unuia din primele acte politice ale autorității revoluționare constituite în decembrie 1989⁴, parte a unei serii de

¹ Martin SHEFTER, *Political Parties and the State. The American Political Experience*, Princeton University Press, Princeton, 1994.

² O perspectivă comparativă asupra transformării spațiului media în regiune la Karol JAKUBOWICZ, *Rude Awakening: Social And Media Change in Central And Eastern Europe*, Hampton Press, New York, 2007.

³ Ingrid VAN BIEZEN, „Constitutionalizing Party Democracy; The Constitutive Codification of Political Parties in Post-war Europe”, *British Journal of Political Science*, no. 42, 2012, pp. 187-212. V. de asemenea, pentru o perspectivă comparativă bogată în informații referitoare la reglementarea partidelor politice în spațiul democratic: *Raportul* redactat de M. Jacques Robert, adoptat de Comisia de la Veneția cu ocazia celei de-a 44-a sesiuni plenare (13-14 octombrie 2000); documentul *Lignes directrices et rapport sur le financement des partis politiques*, adoptat de Comisia de la Veneția cu ocazia celei de-a 46-a sesiuni plenare (9-10 martie 2001), precum și *Rapport sur la création, l'organisation et les activités des partis politiques*, redactat de Hans Heinrich Vogel și adoptat de Comisia de la Veneția cu ocazia celei de-a 57-a sesiuni plenare (12-13 decembrie 2004).

⁴ Decretul-Lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor obștești din România, *Monitorul Oficial* nr. 9 din 31 decembrie 1989. Cele 10 decrete-lege emise de Consiliul Frontului Salvării Naționale în perioada 22-31 decembrie 1989 priveau constituirea autorităților politice (a CFSN și, respective, a guvernului); configurarea cetățeniei postcomuniste prin abrogarea unor interdicții și constrângeri proprii sistemului comunist și instituirea corespondentă a libertăților civile (*habeas corpus*, libertatea de conștiință,

gesturi menite să producă reperele politice și instituționale ale ordinii postcomuniste; partidele au fost mai apoi inserate în protoconstituția elaborată de CPUN destinată organizării primelor alegeri postcomuniste¹, transformate în materie constituțională de Legea fundamentală din 1991, obiect al legilor organice succesive² referitoare la organizarea, funcționarea și finanțarea partidelor politice și, concomitent, pretext pentru numeroase clarificări și explicații asupra regimului politic furnizate prin deciziile Curții Constituționale³. Considerată într-o perspectivă comparativă, România este un bun exemplu de reglementare „prescriptivă” a partidelor politice⁴: dispozițiile constituționale și legale construiesc un portret minuțios care detaliază sensul, funcțiile, structura și dinamica internă cărora orice grup trebuie să le corespundă pentru a putea fi admis cu titlu de partid politic în spațiul public românesc.

În acest cadru prescriptiv, partidele politice au primit de la bun început o dublă semnificație. Pe de-o parte, în virtutea unei „capacități naturale de reprezentare”⁵ revendicată și confirmată încă din perioada provizoratului post-revoluționar gestionat de Consiliul Frontului Salvării Naționale (CFSN) și apoi de Consiliul Provizoriu de Uniune Națională (CPUN)⁶, partidele au fost considerate expresia politică și în același timp motorul unei pluralități sociale chemate să se manifeste spontan o dată înlăturat monopolul politic al Partidului Comunist. Pe de altă parte, prin intermediul Constituției și al legilor ce le-au fost dedicate, partidele politice au fost transformate în mecanism menit să asigure perenitatea unui regim politic în proces de invenție și de consolidare. Asumând o ambiguitate frecventă în democrațiile contemporane⁷, politicile constituante ale postcomunismului românesc au așezat așadar partidele simultan pe terenul societății și pe cel al regimului politic și al guvernării, legând astfel *pluripartismul* și *pluralismul* într-o relație al cărei conținut și ai cărei termeni și au fost în permanență reformulați în primele două decenii după 1989.

„Pentru realizarea unei societăți cu adevărat democratice în România, asigurarea și apărarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor și înfăptuirea *principiului*

libertatea de expresie, libertatea muncii etc.); inițierea guvernării postcomuniste, prin stoparea unora dintre politicile de austeritate extremă ale regimului prăbușit.

¹ Decretul-Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României, *Monitorul Oficial*, nr. 35 din 18 martie 1990.

² Legea nr. 27 din 26 aprilie 1996, *Monitorul Oficial*, nr. 87 din 29 aprilie 1996 și Legea nr. 14 din 9 ianuarie 2003, *Monitorul Oficial*, nr. 25/17 ianuarie 2003.

³ Curtea Constituțională a răspuns de 16 ori sesizărilor referitoare la neconstituționalitatea unor dispoziții din Legea partidelor politice, cea din 1996 și cea din 2003.

⁴ „In general, nations that *proscribe* parties by law forbid them from operating entirely; nations that *permit* parties allow them to operate freely; nations that *promote* parties actively support them; nations that *protect* parties favor certain ones over others; and nations that *prescribe* for parties seek to mold them to fit an ideal”, Kenneth JANDA, *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspective. Adopting Party Law*, National Democratic Institute for International Affairs, Washington, 2005, p. 8.

⁵ Daniel BARBU, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, ediția a 2-a, Nemira, București, 2004, pp. 170 sq.

⁶ Alexandra IONESCU, *Du Parti-État à l'État des partis. Changer de régime politique en Roumanie*, Editura Academiei Române, București, 2009, pp. 225-234.

⁷ Ingrid VAN BIEZEN, „Constitutionalizing Party Democracy; The Constitutive Codification of Political Parties in Post-war Europe”, *British Journal of Political Science*, no. 42, 2012, p. 207.

pluralismului politic [...] Consiliul Frontului Salvării Naționale decretează: [...] în România este liberă constituirea *partidelor politice*¹.

„Pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a *democrației constituționale*. Partidele politice se constituie și își desfășoară activitatea în condițiile legii. Ele contribuie la definirea și la exprimarea *voinței politice a cetățenilor*, respectând suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea de drept și principiile democrației”².

„Pluralismul politic”, „pluralismul societății”, „sistemul democratic pluralist”, „democrația constituțională”, „separația puterilor” sunt așadar concepte politice operative³ ale noii ordini postcomuniste a căror actualizare a fost explicit pusă în seama partidelor. În limbajul politicilor constituante, pluralismul este concomitent o caracteristică structurală a societății și un atribut funcțional al regimului politic, iar partidele sunt în principiu menite să asigure corespondența efectivă dintre cele două planuri.

Revenind asupra partidelor ca obiect al politicilor constituante ale postcomunistului, demersul de față explorează raportul pe care conceptualizarea politică a partidelor îl stabilește în orizontul normativ al regimului politic între participarea și reprezentarea politică și guvernarea postcomunistă. Astfel, în România, *pluripartismul* a fost inițial instituit ca dispozitiv de expresie și de *disciplinare* politică a *pluralismului* susceptibil să se manifeste în societate. Pluralitatea partidelor a fost mai apoi conceptualizată sub forma unui *pluripartism raționalizat*, inserat într-o viziune funcțională asupra democrației în care partidele răspund unei „utilități publice”⁴ minuțios reglementată, acea de a asigura integrarea politică a cetățenilor și de a conferi legitimitate democratică instituțiilor politice, de a sutura societatea și regimul politic. Această clarificare și calibrare a statutului și rolului partidelor a lăsat însă deschisă chestiunea vocației guvernamentale a partidelor, a transformării „voinței politice” a cetățenilor exprimată prin intermediul partidelor în politici, respectiv în acțiuni ale statului. Fragmentarea peisajului partizan postcomunist a comandat o practică a caracterului mixt al regimului politic românesc care a transformat chestiunea autonomiei guvernamentale a partidelor și a capacității lor de a asigura joncțiunea dintre regimul politic și stat în obiect de dispută constituantă.

Partidele au servit astfel drept teren politic al clarificării definiției operative a democrației postcomuniste, respectiv a regimului instalat și consolidat în intervalul dintre prăbușirea Partidului-Stat și integrarea României în Uniunea Europeană. Articolul examinează modul în care legislația românească postcomunistă dedicată partidelor – ansamblul actelor normative care reglementează definiția, activitățile și

¹ Decretul-Lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor obștești din România, *Monitorul Oficial* nr. 9 din 31 decembrie 1989, sublinierea ne aparține.

² Art. 8, alin 1 și 2 din Constituția României din 1991; articolul nu este modificat la revizuirea din 2003, sublinierea ne aparține.

³ Distincția dintre „concepte operative, orientate către acțiunea politică, și concepte operaționale, orientate către explicarea fenomenelor politice” la Giovanni SARTORI, *Theory of Democracy Revisited*, Chatam House Publisher, Chatam NY, 1987, pp. 15-18.

⁴ V. Ingrid VAN BIEZEN, „Political Parties as Public Utilities”, *Party Politics*, vol. X, no. 6, 2004, pp. 701-722.

organizarea partidelor politice¹ – a explicat și a intersectat dimensiunile participării cetățenești, reprezentării politice și guvernării articulând astfel legitimitatea democratică, construită pe cale electorală prin exercițiul drepturilor cetățenești, civile și politice, și guvernarea democratică, întemeiată pe coerența instituțiilor regimului și ale statului.

Pluripartismul disciplinar

Decretul-Lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 declanșa un pluralism asociativ cu vocație politică ambiguă. Plasate în orizontalitatea teritorială a societății, partidele erau declarate asociații de cetățeni ale căror mijloace și scopuri nu puteau contraveni „ordinii de stat și de drept” din România postrevoluționară, ordine care, în epocă, era cea instituită de CFSN. Statutul și rolul politic pe care autoritatea revoluționară îl conceda acestor partide era dezvăluit de permanenta lor asociere în textul actului cu „organizațiile obștești” – numele generic dat de dreptul socialist asociațiilor (sindicate, cooperative, uniuni profesionale, asociații sportive etc.) prin care cetățenii „participau” la viața politică, economică, socială, culturală a Republicii Socialiste România și la „exercitarea controlului obștesc”². În fapt, dacă „organizațiile obștești” asigurau participarea și controlul cetățenesc prin mecanismul candidaturilor pentru „organele puterii de stat” (Marea Adunare Națională și consiliile populare) și prin diversele forme de „conducere muncitorească” din unitățile socialiste, ele nu aveau în schimb nici un fel de capacitate politică, respectiv nici un fel de vocație de a formula și promova viziuni legitime asupra interesului general și a modalităților de a-l urmări, aceasta fiind deținută în mod exclusiv de Partidul Comunist. Prin analogie implicită, actul revoluționar recunoștea partidelor postcomuniste capacitatea de anima spontan o societate eliberată din constrângerile regimului comunist, anticipa rolul central pe care acestea erau chemate să-l joace în organizarea candidaturilor la primele alegeri, lăsând în același timp în suspans chestiunea vocației guvernamentale și a exercițiului efectiv al puterii politice a partidelor. În același timp, decretul institua implicit limitele instituționale ale emancipării politice. Prin interdicția explicită impusă militarilor și angajaților civili ai ministerelor Apărării și Internelor, magistraților (judecători și procurori), diplomaților, precum și „personalului operativ al Radioteleviziunii Libere”, altfel spus celor însărcinați cu exercițiul drepturilor regaliene ale statului, de a face parte dintr-un partid politic (art. 5), actul trasa frontiera între o societate predispusă liberalizării și un stat menit să-și păstreze „normalitatea” funcțională și „neutralitatea” partizană într-un sistem în care Partidul Comunist încetase să mai existe ca actor politic.

Așadar, dacă partidele sunt invitate de la bun început să asigure relația dintre *participarea și reprezentarea* cetățenilor pentru a da astfel expresie politică „pluralismului societății”, *guvernarea* nu le este însă recunoscută ca atribut natural, iar pluralismul nu este automat instituit ca principiu de construcție a politicilor postcomunismului. În fapt,

¹ Ceea ce Richard Katz și Kenneth Janda numesc „Party Law”, v. Richard S. KATZ, „Democracy and the Legal Regulation of Political Parties”, USAID’s conference on „Change in Political Parties”, Washington, D.C., 1 October 2004; Kenneth JANDA, *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspective. Adopting Party Law*, cit., pp. 3-7.

² Art. 27 din Constituția Republicii Socialiste România.

conjuncția celor trei dimensiuni ale politicii postcomuniste – *participare, reprezentare, guvernare* – este chiar miza politică a provizoratului post-revoluționar, consumat prin înlocuirea Consiliului Frontului Salvării Naționale, entitate ce-și întemeia existența și autoritatea pe Revoluție, cu Consiliul Provizoriu de Uniune Națională, instanță a cărei legitimitate rezulta din capacitatea sa de a ilustra simultan principiul revoluționar și pluripartismul postcomunist. Prin substituirea CFSN cu CPUN în februarie 1990, partidele politice constituite și reconstituite¹ deveneau actori ai dezbaterii politice și parte a procesului constituant în măsura în care participau la elaborarea cadrului politic și legal al primelor alegeri. Ele nu deveneau însă și actori direcți ai guvernării pentru că reajustarea instituțională nu determina schimbarea sau modificarea echipei guvernamentale².

În 1990, Decretul-Lege nr. 92 din 14 martie elaborat de CPUN fixa reperatele și formula ambiguitățile raportului dintre pluripartism și pluralismul politic. Actul transforma partidele în vehicul instituțional privilegiat dacă nu de-a dreptul exclusiv al exercițiului drepturilor politice recunoscute cetățenilor, instituind un monopol de fapt al partidelor asupra reprezentării. Astfel, apartenența partizană servea nu numai drept normă a participării politice, dar și drept probă a capacității politice a cetățenilor: pe de-o parte, candidaturile individuale erau tratate ca excepții de raportat la o regulă „partizană” și, pe de alta, criteriul eligibilității era formulat prin analogie cu dreptul de asociere politică: astfel, exprimată sub forma unei restrângeri imperative a drepturilor, „interdicția de a fi alese prive[a] [...] persoanele care, potrivit legii, nu [puteau] face parte din partide politice” (art. 10). Actul instituia astfel neutralitatea funcțională și superioritatea simbolică a statului față de instanțele reprezentării și dezbaterii politice izolând astfel dispozitivele socio-instituționale ale suveranității statului menite să asigure apărarea și ordinea publică (armată, poliție, magistratură), prezența internațională (diplomație) și expresia publică (Radioteleviziunea) a statului de impredictibilul dinamicii electorale și partizane. Dincolo de aceste granițe, statutul și rolul atribuite Președintelui clarificau limitele politice ale pluripartismului postcomunist. Desigur, alegerea prin sufragiu universal direct a președintelui avea loc în urma competiției dintre candidaturile înaintate de partide. Câștigătorului îi era mai apoi impusă neutralitatea partizană³ în virtutea dublei misiunii ce-i revenea președintelui în epocă, aceea de a garanta funcționalitatea instituțională – participând la constituirea guvernului – și perenitatea politică – asigurând respectarea calendarului elaborării noii Constituții⁴ – a ordinii postcomuniste, altfel spus de a încheia... „revoluția”. Protoconstituția postcomunistă recunoștea așadar partidelor statutul de instrumente ale schimbării politice și de întemeiere a unei democrații cu o dimensiune electorală hipertrofiată simbolic, dar le refuza în același timp calitatea de autori deplin ai politicii postcomuniste.

¹ Alexandra IONESCU, „La résurgence d’un acteur politique en Roumanie. Le Parti National Paysan Chrétien-Démocrate”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. II, no. 1, 2002, pp. 141-201.

² V. IDEM, *Du Parti-État à l’État des partis...* cit., pp. 215-235.

³ Cf. Kenneth JANDA, *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspective. Adopting Party Law*, cit., p. 21.

⁴ Președintele simbolizează limita politică și temporală a disensiunilor partizane în procesul de elaborare a noii ordini constituționale: cu acordul prim-ministrului și al președinților Camerelor, președintele putea dizolva Adunarea Constituantă dacă aceasta nu-și îndeplinea în termen de 9 luni misiunea de a adopta Constituția.

În 1991, Constituția relua și amplifica reperele și ambiguitățile conținute în decretul-lege. Aproape omniprezentă în cazul postcomunismelor europene¹, constituționalizarea partidelor politice era o modalitate de separare de un sistem politic caracterizat prin statutul extra-constituțional al Partidului Comunist, autor al ordinii politice și supraordonat constituției și legilor². Pluralitatea partidelor era de acum înainte supusă, uneori într-un regim foarte strict – așa cum o arată cazul românesc – reglementării constituționale și legale, semn al unei reticențe principiale și strategice față de un pluripartism ce ilustra imposibilitatea unanimității politice.

Constituția României postcomuniste – în formula din 1991, reconfirmată cu ocazia revizuirii din 2003 – se referă extensiv la partidele politice: pluripartismul face parte din principiile generale ale ordinii constituționale; partidele contribuie la expresia libertăților cetățenești și participă la funcționarea regimului politic; partidele sunt materie organică și obiect al justiției constituționale³. În ordinea politică proiectată de Constituție, partidele sunt simultan garanții structurale și instrumente funcționale ale regimului.

Constituția juxtapune partidele politice și pluralismul societății, definindu-l pe cel din urmă drept „o condiție și o garanție a *democrației constituționale*”, iar pe primele drept instrumente de „definire și exprimare a voinței politice a cetățenilor respectând suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea de drept și principiile democrației” (art. 8). Actul nu explică corelația dintre partide și pluralism, însă asocierea partidelor cu principiile care nu sunt susceptibile să fie afectate de eventuale revizuri ulterioare⁴ și expresia „democrație constituțională” dezvăluie funcția restrictivă atribuită partidelor: într-o societate cu o entropie politică ridicată, în care legitimitatea autorității publice este problematică, iar capacitatea instituțională a statului slabă, partidele primesc misiunea de a canaliza sensibilitățile politice ale cetățenilor pentru a le încadra în spațiul definit de Constituție: altfel spus, partidele politice au sarcina de a *nu* permite ca voința politică a cetățenilor să contrazică ordinea constituțională. Pluripartismul constituțional este așadar un dispozitiv de *disciplinare* a pluralismului societății.

Cu titlul de stabilizatori politici ai societății, în conformitate cu reperele Legii fundamentale, nimic surprinzător așadar în faptul că formarea și activitatea partidelor este supusă reglementării prin lege organică (art. 8 și art. 72/73⁵). În virtutea acestui rol, partidele politice devin cadrul exercițiului libertăților fundamentale: referința la partide devine mijlocul prin care sunt formulate și instituite limitele impuse acestor

¹ Ingrid VAN BIEZEN, „Constitutionalizing Party Democracy...cit.”, p. 202.

² V. Dominique COLAS, *Les Constitutions de l'URSS et de la Russie*, PUF, Paris, 1997; v. pentru cazul românesc Daniel BARBU, *Republica absentă...cit.*, pp. 181-182.

³ Preluăm aici dimesiunile constituționalizării partidelor propuse de Ingrid Van Biezen, respectiv „principiile și valorile constituționale”, „drepturile și obligațiile” enunțate de Constituție, „arhitectura instituțională” a ordinii constituționale, „meta-reguli” sau reguli referitoare la interpretarea dispozițiilor constituționale, Ingrid VAN BIEZEN, „Constitutionalizing Party Democracy...cit.”.

⁴ Articolul 148 stabilește limitele revizuirii: „(1) Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului roman, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială nu pot forma obiectul revizuirii. (2) De asemenea, nici o revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”.

⁵ Între paranteze numărul articolului din forma textului Constituțional din 1991 urmat, dacă acesta se modifică, de numărul articolului din forma textului din 2003.

libertăți. Reluând logica deja prezentă în Decretul-Lege nr. 92 din 1990, partidele sunt reconfirmate ca probă și ca măsură a capacității politice a cetățenilor: dreptul de a face parte dintr-un partid politic, de care nu se pot bucura „judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, poliștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică” (art. 37/40, alin 3) rămâne un criteriu de eligibilitate (art. 35/37), în vreme ce libera asociere a cetățenilor în partide nu poate pune în cauză ordinea constituțională:

„Partidele sau organizațiile care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranității, a integrității sau a independenței României sunt neconstituționale” (art. 37/40).

Pluripartismul este suportul organizațional și cadrul constrângător în care libertățile civile (libertatea de asociere) și politice (dreptul de a fi ales) se pot manifesta fără ca ordinea constituțională să fie pusă în pericol.

Pluripartismul raționalizat

Anunțată de Constituție, Legea partidelor politice (nr. 27 din 26 aprilie 1996) raționalizează vocația disciplinară a pluripartismului postcomunist, detaliind semnificația, compoziția, structura și activitatea partidelor politice. Dispozițiile actului sunt reconfirmate și întărite în 2003 (prin Legea nr. 14 din 9 ianuarie 2003). Produse cu finalitate politică ale asocierii cetățenilor, partidele sunt sustrate din orizontalitatea societății în care le plasase temporar Decretul-Lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 pentru a fi transformate în instituții ale regimului politic, „persoane juridice de drept *public*” însărcinate cu „misiunea constituțională” de a prezerva „democrația” instituită de Constituție¹ (art. 1 și 3) și, pe cale de consecință, supuse unei stricte reglementări.

Inserate într-o viziune productivă asupra democrației postcomuniste, partidele sunt chemate să pună în formă o societate politică corespunzătoare ordinii constituționale, fabricând voința politică a cetățenilor în limitele impuse de legea fundamentală. Astfel, în formularea din 1996,

„în activitatea lor, partidele politice promovează valorile și interesele naționale, precum și pluralismul politic, contribuie la educarea politică a cetățenilor și încurajează participarea acestora la viața publică, influențează formarea opiniei publice, formează cetățenii capabili de a-și asuma responsabilități politice, participă cu candidați în alegeri și, unde este cazul, potrivit legii, la constituirea autorităților publice, stimulează participarea cetățenilor la scrutinuri și organizează inițiativa legislativă a cetățenilor” (art. 2);

¹ Contestat, sensul „misiunii constituționale” este clarificat de Curtea Constituțională a cărei Decizie nr. 35 din 2 aprilie 1996, *Monitorul Oficial*, nr. 75 din 11 aprilie 1996, precizează că „Partidul fiind o persoană juridică de drept public [...] misiunea sa nu poate fi decât publică, întrucât privește un interes public și urmărește formarea unei voințe politice generale de care depinde reprezentativitatea și legitimitatea necesară îndeplinirii programului său politic”, iar „garanția constituțională a misiunii publice îndeplinite de partid nu poate avea în vedere decât activitățile sale legale, conforme prevederilor și principiilor Constituției și legilor țării”.

iar în cea din 2003:

„Prin activitatea lor, partidele politice promovează valorile și interesele naționale, pluralismul politic, contribuie la formarea opiniei publice, participă cu candidați în alegeri și la constituirea unor autorități publice și stimulează participarea cetățenilor la scrutinuri, potrivit legii” (art. 2).

Vectori exclusivi – în măsura în care nu „pot funcționa ca partide politice [decât] asociațiile constituite potrivit prevederilor prezentei legi”, art. 3.1) – ai *politizării, mobilizării și participării* politice a cetățenilor, partidele politice au misiunea de nu permite expresia neraționalizată a vreunei alte voințe politice a cetățenilor. Vocația disciplinatorie a pluripartismului postcomunist este confirmată la limită prin extinderea constrângerilor legii asupra organizațiilor minorităților naționale de îndată ce acestea aleg să participe la alegeri (art. 48/55): expresia politică a pluralității etno-culturale a societății nu poate fi ocazia unei contestări a ordinii constituționale.

Partidele dau expresie unei voințe politice al cărei caracter este *național* nu numai în conținut, dar și în formă și întindere. Organizate în cadrele administrative ale teritoriului¹, partidele trebuie să facă dovada capacității lor de a mobiliza, politiza, articula și reprezenta societatea în întinderea sa teritorială. Criteriile de constituire ale formațiunilor partizane impun astfel un număr minim de membri fondatori² (10.000 în 1996, 25.000 în 2003) și o dispunere geografică a acestora (cel puțin 15 județe în 1996, 18 județe în 2003, dar nu mai puțin de 300, respectiv 700 de membri în fiecare județ), reducând astfel șansele ca partidele să devină purtătoarele unor identități regionale. Dimensiunea teritorială nu furnizează numai criteriul constitutiv, ci și principiul de organizare și funcționare al partidelor, în calitatea lor de cadre exclusive ale participării politice a cetățenilor: legea invită în 1996 și obligă în 2003 partidele să aibă subdiviziuni teritoriale corespunzătoare decupajului administrativ și le impune să organizeze regulat (cel puțin o dată la 4 ani) adunări generale, constituite din delegați „aleși de organizațiile teritoriale prin vot secret [...] în funcție de numărul de membri (art. 13)”. Dispozitive de disciplinare a pluralismului societății, partidelor le este așadar atribuit și rolul conservării, consolidării și legitimării arhitecturii administrative a statului.

Îndeplinirea procedurii de constituire confirmă statutul partidelor de instituții ale regimului politic constituite prin exercițiul drepturilor cetățenești în vederea legitimării și prezervării ordinii constituționale: partidele legal constituite, în virtutea hotărârii Tribunalului Municipiului București publicate în *Monitorul Oficial*, sunt în

¹ Exclusiv, criteriul teritorial opune partidele postcomuniste. Partidul Comunist era organizat pe criteriul locului de muncă, dar și formelor de mobilizare din perioada Revoluției, atunci când consiliile Frontului Salvării Naționale fuseseră organizate după modelul sovietelor în interiorul unităților socialiste, v. Alexandra IONESCU, *Du Parti-Etat à l'Etat des partis...*cit., pp. 115 sq.

² În Decizia nr. 35 din 2 aprilie 1996, Curtea Constituțională a răspuns sesizării referitoare la neconstituționalitatea acestor dispoziții, considerate prea restrictive pentru libertatea de asociere, calificându-le drept o chestiune de „oportunitate” și nu una de constituționalitate, având în vedere că nu principiul în sine, ci exigențele cantitative erau contestate: „Criteriul reprezentativității nu este, în sine, neconstituțional, el fiind în general acceptat în domeniul exercitării dreptului de asociere în partide politice, ținând seama de rolul lor de a contribui la formarea și exprimarea voinței politice a cetățenilor. Acest criteriu ar putea fi neconstituțional, dacă prin efectele sale ar duce la suprimarea dreptului la asociere sau ar fi sinonim cu o asemenea suprimare”.

final inventariate într-un Registru al partidelor politice ținut de instanța capitalei. Orice modificare a documentelor pe baza cărora s-a produs înregistrarea necesită reluarea procedurii. Mai mult, în regimul legii din 2003, în virtutea calității lor de suport al exercițiului drepturilor politice ale cetățenilor (de a alege și, îndeosebi, de a fi ales), partidele sunt obligate să-și actualizeze listele de membri în fiecare an pre-electoral¹. De asemenea, asocierea și, începând cu 2003, reorganizarea (prin comasare, absorbție, fuziune sau divizare) partidelor, altfel spus orice demers care afectează suportul instituțional al voinței politice a cetățenilor este supus reglementării legale și monitorizării.

Partidele sunt o piesă a regimului politic atâta vreme cât îndeplinesc activitățile ce le revin prin lege. În acest scop, ele se bucură de o susținere publică, materializată în sprijin financiar și logistic din partea autorităților: în virtutea legii partidelor și, începând din 2003, în virtutea unei legi dedicate² care reglementează în detaliu finanțele partidelor – veniturile pe care acestea le pot obține și cheltuielile pe care le pot face în mod legitim –, formațiunile politice beneficiază de spații asigurate de autoritățile centrale și locale, precum și de o subvenție de la bugetul public calculată în funcție de numărul de voturi primite, potrivit unei formule care, desigur, avantajează partidele prezente în Parlament, respectiv pe cele care au reușit să-și îndeplinească misiunea constituțională și legală de a-i aduce pe cetățeni în interiorul regimului pe calea participării electorale, dar nu exclude întru totul formațiunile extraparlamentare³. Altfel spus, pe lângă finanțarea campaniilor electorale care, începând cu 2003, este ținta unei reglementări explicite, rutina cotidiană a partidelor face obiectul finanțării: în calitatea lor de piese ale „democrației constituționale”, partidele ca atare sunt obiectul investiției publice și nu doar o componentă, esențială desigur, a activității acestora⁴.

Noțiunea care dezvăluie însă cel mai bine semnificația politică atribuită partidelor în postcomunismul românesc este cea de „inactivitate”, considerată de lege un motiv de încetare a existenței unui partid și de radiere a acestuia, la cererea Ministerului Public, prin decizia Tribunalului capitalei din Registrul Partidelor. Un partid este „inactiv”⁵ dacă nu organizează nici o adunare generală vreme de cinci

¹ În anul 2005, Curtea Constituțională a precizat că „scopul acestor prevederi legale este confirmarea, în fiecare an preelectoral, a îndeplinirii uneia dintre condițiile obligatorii ce privesc înființarea partidului politic, și anume existența numărului minim al membrilor fondatori și dispersia teritorială a acestora”, Decizie nr. 71 din 8 februarie 2005, *Monitorul Oficial*, nr. 380 din 5 mai 2005.

² Legea nr. 43 din 21 ianuarie 2003 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, *Monitorul Oficial*, nr. 54 din 30 ianuarie 2003 înlocuită trei ani mai târziu de Legea nr. 334 din 17 iulie 2006, *Monitorul Oficial*, nr. 632 din 21 iulie 2006.

³ Regimul susținerii formațiunilor extraparlamentare evoluează: în 1996, sunt eligibile pentru a primi subvenții partidele care au obținut cel puțin 2% din voturile exprimate la alegerile generale; în 2003, acest prag este coborât la 1%, iar începând cu 2006, formațiunile extraparlamentare sunt finanțate în măsura în care reușesc să obțină mandate la alegerile locale (cel puțin 50 de mandate de consilier județean sau de consilier în cadrul municipiului București).

⁴ V. pentru distincția dintre finanțarea partidelor și finanțarea campaniilor electorale, Kenneth JANDA, *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspective. Adopting Party Law*, cit., p. 5; Comisia de la Veneția, *Lignes directrices et rapport sur le financement des partis politiques*, cit.

⁵ Răspunzând excepției referitoare la inactivitatea partidelor, Curtea Constituțională a precizat că participarea la alegeri este „rezultatul firesc al exprimării, pe cale instituțională, a voinței politice a membrilor asociației respective” și că nimic nu-i împiedică pe cetățeni să

ani, sau dacă „nu desemnează candidați, singur sau în alianță, în două campanii electorale parlamentare succesive, în cel puțin 10 circumscripții”, potrivit legii din 1996, 18 circumscripții, potrivit legii din 2003. Mai mult, aceasta din urmă completează criteriile mobilizării politice a cetățenilor și al participării electorale cu unul referitor la eficiența politică a mobilizării partizane: partidele sunt supuse decăderii o dată ce nu mai reușesc să obțină, la două alegeri generale succesive, un număr minim de... 50.000 de voturi. Criteriile inactivității, alături de obligația impusă partidelor de a-și inventaria membrii înaintea fiecărui scrutin general transformă partidele românești în dispozitive oficiale de încadrare și mobilizare politică a cetățenilor¹ și de disciplinare a pluralismului politic al societății postcomuniste, așezând explicit participarea politică a cetățenilor sub speciile apartenenței partizane formale și a votului.

Pluripartismul guvernamental

Care este vocația guvernamentală a partidelor în postcomunismul românesc? Constituția din 1991 dispunea instituțiile politice într-o amenajare funcțională asemănătoare regimurilor mixte care nu era lipsită de contradicții majore²: unui guvern investit de Parlament și responsabil în fața acestuia îi era asociat un Președinte ales prin sufragiu universal direct, menit să „personifice statul”³ nu numai în plan extern, dar și în fața cetățenilor și, cu acest titlu, obligat să renunțe la afilierea sa partizană. Cele două instanțe alese direct, Parlamentul populat de partide și Președintele apartizan, se întâlneau într-un punct incert, în momentul constituirii guvernului, atunci când cel din urmă desemna un „candidat la funcția de prim-ministru în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament” (art. 102, alin. 1).

Dispoziția transforma în fapt tipul de regim politic în rezultat al echilibrelor electorale, al practicilor politice și al consistenței organizaționale a partidelor postcomuniste, fapt mărturisit chiar de autorii proiectului constituțional. În fapt, dacă la începutul postcomunismului, actul care organiza primele alegeri postcomuniste preciza că „guvernarea României se [realiza] pe baza *sistemului democratic pluralist*, precum și a *separației puterilor* legislativă, executivă și judecătorească”⁴, Constituția, în varianta sa din 1991, alegea să treacă sub tăcere ultimul principiu⁵. Omisiunea a iscat desigur nemulțumirea opoziției din epocă, obligând comisia de elaborare a proiectului constituțional să-și clarifice poziția și să dezvăluie astfel rolul atribuit partidelor în noua ordine politică:

se asociază în organizații cu alte scopuri, nepolitice, v. Decizia nr. 147 din 27 octombrie 1998, *Monitorul Oficial*, nr. 85 din 1 martie 1999.

¹ V. Alexandra IONAȘCU, Sorina SOARE, „Cultivating Large Membership Rolls: The Romanian Case”, in Emilie VAN HAUTE (ed.), *Party Membership in Europe: Exploration into the Anthills of Party Politics*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2011, pp. 61-76.

² V. Cristian PREDA, Sorina SOARE, *Regimul, partidele și sistemul politic din România*, cit., p. 26.

³ *Geneza Constituției României. Lucrările Adunării Constituante*, Monitorul Oficial, București, 1998, p. 630.

⁴ Art. 1 și 2 ale Decretului-Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României, *Monitorul Oficial*, nr. 35 din 18 martie 1990, sublinierea ne aparține.

⁵ Introdus în urma revizuirii din 2003, în perspectiva integrării României în UE.

„În realitate, activitatea statului este mult mai complexă și nu ar putea fi redusă la aceste trei funcții fundamentale. [...] În zilele noastre, problema nu se mai pune în termenii clasici ai separării puterilor, ci în termenii reali ai raportului dintre putere [...] și opoziție. În condițiile în care un partid are majoritatea confortabilă în Parlament, acest partid desemnează [...] ramura executivă, iar dacă șeful statului aparține aceluiași partid, cel puțin până la investitură, cred că putem fi deja siguri că nu se mai poate vorbi de o separație reală a puterilor pentru că legitimitatea politică a acestor ramuri de activitate ale statului este una singură: partidul care a câștigat alegerile”¹.

Caracterul funcțional al regimului se sprijinea așadar pe o configurație politică specială, similară celei produse de alegerile din 1990, când un Front al Salvării Naționale foarte heteroclit obținea majoritatea absolută a voturilor și a mandatelor și își propulsa spre victorie candidatul la președinție, dar care dispare încă din 1991, o dată cu sciziunea FSN, și nu se mai regăsește ulterior: începând cu 1992, pe întreaga perioadă a postcomunismului – și dincolo de limitele convenționale ale acestuia, până la alegerile din 2012² –, majoritățile parlamentare și guvernamentale adesea conflictuale au fost sistematic produsul negocierii post-electorale³ între partide care se folosesc de prezența la guvernare pentru a-și construi organizațiile și identitatea.

Raționalizarea pe cale legală a pluripartismului postcomunist a corespuns nu numai viziunii unei democrații precaute față de expresiile politice ale societății, dar a răspuns și unei necesități practice de a incita la articularea organizațională a eșafodajului partizan al regimului politic⁴. Sub impactul Legii partidelor politice (în variantele sale din 1996 și 2003), numărul formațiunilor înregistrate s-a diminuat drastic⁵. În același timp însă, virtuțile disciplinare ale pluripartismului postcomunist și-au dezvăluit limitele atât pe terenul participării cetățenilor, cât și pe cel al reprezentării politice a acestora. Mai întâi, obligația formală impusă partidelor de a încadra membri cu o dispunere geografică cât mai cuprinzătoare nu a determinat o mobilizare și o structurare politică corespondentă a societății. Pe de-o parte, rata participării electorale nu a încetat să scadă în ritm accelerat după 1996⁶, iar pe de altă parte, în special în al doilea deceniu postcomunist, raportul dintre apartenența partizană și reprezentarea

¹ Ioan Deleanu, expert în cadrul Comisiei de elaborare a proiectului Constituției, expunere în fața Adunării Constituante, *Geneza Constituției României...*cit., p. 478.

² La alegerile generale din 2012, Uniunea Socială Liberală (USL) care obține majoritatea absolută în cele două Camere este o alianță formal constituită în perspectiva alegerilor și nu un produs al acestora. USL a obținut 58,63% din voturile valabil exprimate pentru Camera Deputaților, respectiv 66% din mandate; și 60% din voturile valabil exprimate pentru Senat, respectiv 69% din mandate (<http://www.becparlamentare2012.ro/> consultat 15 decembrie 2012).

³ V. datele prezentate de Cristian PREDĂ, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, cit.

⁴ Alexandra IONESCU, *Du Parti-État à l'État des partis...*cit., pp. 283-302.

⁵ Impactul reglementărilor este demonstrat de variația înregistrată pe firul anului 1996: în momentul alegerilor din noiembrie 1996 – care coincide cu expirarea termenului acordat partidelor pentru a se conforma dispozițiilor legii – sunt înregistrate 75 de formațiuni față de 200 la începutul anului, Cristian PREDĂ, *Partide și alegeri...*cit., p. 113.

⁶ V. datele prezentate de Cristian PREDĂ, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, cit.

parlamentară a înregistrat la rândul lui o tendință descendentă¹, punând astfel sub semnul întrebării sarcina pe care legea le-o atribuia partidelor de a „stimula participarea cetățenilor la scrutinuri”. Apoi, capacitatea partidelor de a organiza și disciplina reprezentarea politică a fost drastic pusă în cauză de fenomenul din ce mai acut al mobilității politice a reprezentanților, care a modificat sensibil configurația politică a Parlamentului și a afectat semnificativ sprijinul parlamentar al guvernelor². Demobilizarea și volatilitatea electorală pe de-o parte, fragilitatea loialităților partizane pe de altă parte măsoară tensiunea dintre dimensiunile instituțională și organizațională ale partidelor produse de postcomunismul românesc.

Decalajul introdus de modificarea constituțională din 2003 între mandatul Președintelui și cel al Parlamentului a maximizat această tensiune. În regimul organizat de Constituția din 1991, absența unei majorități absolute produse prin alegeri era remediată prin negocierea post-electorală între partide grație vocației implicite a Președintelui ales cu sprijin partizan de a construi sau incita la construirea unei majorități parlamentare și guvernamentale³: pentru că alegerile nu produceau o voință politică unificată a cetățenilor, partidelor le revenea sarcina de a confecționa această voință urmând calea indicată de rezultatul scrutinului prezidențial, potrivit unui principiu al identității. Revizuirea din 2003 a tulburat această ordine funcțională. Efectele acesteia s-au făcut simțite după depășirea pragului convențional al postcomunismului, o dată cu alegerile parlamentare din 2008 și alegerile prezidențiale din 2009. Dincolo de conflictele politice traduse în înfruntările instituționale deschise (e.g. declanșarea procedurii constituționale de demitere a Președintelui în 2007 și 2012⁴), modificarea a atins însă resorturile conceptuale ale regimului așa cum fuseseră acestea așezate la începutul postcomunismului, disjungând explicit în plan instituțional „personificarea” statului (Președinte), reprezentarea politică (Parlament) și guvernarea (guvern). Disjunția a condus la formularea explicită a întrebării implicit formulate la începutul postcomunismului: au partidele capacitatea deplină de a articula reprezentarea politică și guvernarea, constituind singure majorități parlamentare și formule guvernamentale, sau cele două nu se conjugă decât prin intermediul interfeței non-partizane a Președintelui? Modificarea din 2003 a scos regimul din logica bivalentă caracteristică regimului din 1991, aruncându-l pe terenul unei polivalențe politice fără ca o rigoare organizațională dobândită a partidelor să-i poată organiza coerența.

¹ Raport calculat prin confruntarea dintre numărul membrilor declarați de partidele parlamentare și corpul electoral, raport situat la puțin peste 5% în 2003 și la 4,3% în 2007, Alexandra IONAȘCU, Sorina SOARE, „Cultivating Large Membership Rolls...cit.”, pp. 66-67.

² Schimbarea sau renunțarea la apartenența partizană în timpul mandatului a afectat 14,83% din deputați și senatori în perioada 1996-2000; 10,25% între 2000 și 2004; 20,55 și respectiv 21,63% din membrii Parlamentului în mandatele de după 2004, Domnica GOROVEI, „Mobilitatea interpartizană în Parlamentul României. Studiu de caz: 2008-2012”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. XII, no. 4, 2012, p. 613 sq.

³ Așa cum s-a întâmplat în 1996, când victoria lui Emil Constantinescu a permis constituirea guvernării sprijinite de Convenția Democratică, Uniunea Social-Democrată și Uniunea Democratică a Maghiarilor din România, și în 2004, când victoria lui Traian Băsescu a determinat ralierea guvernamentală dintre Partidul Democrat și Partidul Național Liberal reunite în Alianța Dreptate și Adevăr, Uniunea Democratică a Maghiarilor din România și Partidul Umanist.

⁴ V. textul semnat de Bogdan IANCU, „«Serenity in Overcoming Crises»: A Parochial Gloss on the Transnational Shift in Constitutional Vocabularies” în prezentul număr.